

MITÄ KUUH?

Kommunikaatiopassi vuorovaikutuksen tukemisen välineenä

Anne Korpi

**Opinnäytetyö
Syyskuu 2006**

**JYVÄSKYLÄN
AMMATTIKORKEAKOULU**
Sosiaaliala

Tekijä Anne Korpi	Julkaisun laji Opinnäytetyö	
	Sivumäärä 29+7	Julkaisun kieli suomi
	Luottamuksellisuus ☐ Salainen _____ saakka	
Työn nimi Mitä kuuh? Kommunikaatiopassi vuorovaikutuksen tukemisen välineenä		
Koulutusohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma		
Työn ohjaaja Koskimies, Helena		
Toimeksiantaja(t)		
Tiivistelmä Opinnäytetyöprojektin aiheena oli puhevammaisen ihmisen kommunikaation tukeminen. Tavoitteena oli tukea puhevammaisen ihmisen itsenäisyyttä ja omatoimisuutta lisäämällä hänen kommunikaatiomahdollisuuksiaan. Tavoitteena oli myös tuottaa kaikille puhevammaisten ihmisten omaisille sekä vammaistyön ammattilaisille tietoa kommunikaation merkityksestä ja kommunikaatiomahdollisuuksien lisäämisestä. Projektin puitteissa tuotettiin eräälle puhevammaiselle ihmiselle kommunikaatiopassi. Ajatus kommunikaatiopassista nousi Kehitysvammaliiton Tikoteekin julkaisusta Passi yhteiseen kieleen. Projektin kohteena oleva puhevammaisen henkilö asuu Jyväskylän kaupungin ryhmäkoti Ahokodissa. Projektin yhteistyökumppaneita olivat Ahokodin ohjaajat sekä kyseisen asukkaan opettajat Kuhankosken erityisammattikoulusta. Yhteistyökumppaneiden rooli projektissa oli osallistua kommunikaatiopassin materiaalin kokoamiseen. Kommunikaatiopassi tukee projektin kohteena olevan puhevammaisen kommunikointia. Passi toimii apuvälineenä vuorovaikutustilanteissa mahdollistaen aidon vuorovaikutuksen ja keskustelun osapuolten välille ilman välittäjänä toimivaa kolmatta ihmistä.		
Avainsanat (asiasanat) kommunikaatio, kommunikaatiopassi, puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio, puhevammaisuus, vuorovaikutus		
Muut tiedot		

Author Korpi, Anne	Type of Publication Bachelor's Thesis	
	Pages 29+7	Language Finnish
	Confidential ☐ Until _____	
Title Mitä kuuh? Communication passport as a tool supporting interaction		
Degree Programme Degree programme in Social Studies		
Tutor Koskimies, Helena		
Assigned by		
Abstract <p>Subject of the project was to support the communication of a person with severe speech disability. The aim was to support this persons independency and self-motivation by increasing her possibilities of communication. The aim was also to produce information to close relatives of person with severe speech disability and to professionals working with them, concerning importance of communication and increasing of possibilities of communication.</p> <p>Within the project a communication passport was produced to the person with severe speech disability. The idea of communication passport came up from the publication Passport to Common Language by The Communication and Technology Centre Tikoteekki of the Finnish Association on Mental Retardation. The target person of the project lives in hostel Ahokoti owned by the city of Jyväskylä. Partners of the project were the counsellors of Ahokoti and the teachers of the target person from Kuhankoski Special Needs Vocationed School. The role of the partners was to participate to collecting the material of the passport.</p> <p>The communication passport supports the communication of the target person. The passport will work as a tool in her interaction situations and enable a genuine interaction and conversation between the parties without a third person acting as an intermediary.</p>		
Keywords augmentative and alternative communication, interaction, communication, communication passport, speech disability		
Miscellaneous		

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 VAMMAISEN OIKEUS KOMMUNIKOINTIIN	6
3 VUOROVAIKUTUS JA KOMMUNIKAATIO	8
4 PUHETTA TUKEVA JA KORVAAVA KOMMUNIKAATIO	9
4.1 Avusteiset kommunikointimenetelmät.....	10
4.2 Ei-avusteiset kommunikointimenetelmät.....	11
4.3 AAC-menetelmien käyttäjät.....	12
5 PROJEKTIN TARKOITUS JA TAVOITTEET	14
6 PROJEKTIN TOTEUTUS	15
6.1 Projektisuunnitelmasta kommunikaatiopassiin	15
6.2 Projektin työnjako	16
6.3 Projektin rahoitus	17
6.4 Projektin kohderyhmä	17
7 KOMMUNIKAATIOPASSIN KUVAUS	18
7.1 Kommunikaatiopassi kommunikoinnin välineenä.....	18
7.2 Kaijan kommunikointi.....	18
7.3 Passin sisältö	19
7.4 Passin ulkomuoto.....	20
8 KUINKA KOMMUNIKAATIOPASSIA KÄYTETÄÄN.....	22
9 PROJEKTIN TULOKSET	23
10 VAIHTOEHTONA PUHETERAPIA TAI TULKKIPALVELU.....	24
10.1 Puheterapia	24
10.2 Tulkkipalvelu	25
11 POHDINTA	26
LÄHTEET	28
LIITTEET	30
Liite 1. Projektisuunnitelma	30
Liite 2. Kommunikaatiopassi.....	33

1 JOHDANTO

Tämä opinnäytetyö on syntynyt tekijän halusta edistää puhevammaisten ihmisten mahdollisuuksia tasavertaiseen kommunikointiin, sekä kiinnostuksesta kehittää heidän kanssaan toimivien läheisten ja ammattilaisten työvälineitä. Jokaisella ihmisellä on niin inhimillinen kuin lakisääteinenkin oikeus ilmaista itseään ja omia toiveitaan. Puhevammaisten kohdalla tämä oikeus ei vielä tänäkään päivänä toteudu täysin. Aihe on vanha, mutta edelleen ajankohtainen. Pyrkimys tasa-arvoiseen yhteiskuntaan edellyttää, että sananvapaus toteutuu myös niiden osalta, jotka eivät käytä tahtonsa ja toiveidensa ilmaisemiseen samoja tapoja ja välineitä, kuin ihmisten suurin enemmistö.

Toinen tämän projektin käynnistämiseen vaikuttanut asia on opinnäytetyön tekijän kiinnostus oman alan ammattitaidon vahvistamiseen ja työvälineiden kehittämiseen. Puhevammaisen ihmisen kanssa toimimiseen liittyvä haaste on, kuinka saada ihmisen oma ääni kuuluviin. Tämä opinnäytetyö pyrkii osaltaan tuottamaan kaikille puhevammaisten ihmisten kanssa tekemisissä oleville, niin omaisille kuin ammattilaisillekin, tietoa kommunikaation merkityksestä ja kommunikaatiomahdollisuuksien lisäämisestä.

Tämä opinnäytetyö toteutettiin projektina, jonka puitteissa koottiin Kehitysvammaliiton Tikoteekin Passi yhteiseen kieleen –julkaisun (Kehitysvammaliiton Tikoteekki 2005) pohjalta eräälle puhevammaiselle ihmiselle kommunikaatiopassi. Projektin tavoitteena oli edistää kyseisen henkilön kommunikointia ja tätä kautta hänen omatoimisuuttaan ja osallisuuttaan. Yhteistyökumppaneina toimivat kyseisen henkilön asuntolan henkilökunta ja hänen opettajansa.

Projektin kohderyhmänä olivat henkilö, jolle kommunikaatiopassi toteutettiin ja hänen lähipiirinsä (omaiset, asuntolan henkilökunta ja opettajat), mutta laajemmin ajatellen myös kaikki puhevammaiset ja kommunikaatorajoitteiset ihmiset lähipiireineen.

Tämän raportin nimi Mitä kuuh? tulee projektin tuotoksen eli kommunikaatiopassin aineistosta. Se on projektin kohteena olleen henkilön tapa kysyä mitä kuuluu. Se viittaa projektin keskeisiin teemoihin, ihmisten väliseen vuorovaikutukseen ja kommunikointiin.

2 VAMMAISEN OIKEUS KOMMUNIKOINTIIN

Oikeus kommunikoida toisten ihmisten kanssa on paitsi olennainen osa ihmisenä olemista, myös merkittävä jokaisen ihmisen perusoikeus. Ihmisten oikeutta kommunikointiin käsittelevät mm. Suomen perustuslaki sekä Yhdistyneiden Kansakuntien Ihmisoikeuksien julistus. Erityisesti vammaisten ihmisten näkökulmasta asiaa käsittelevät YK:n Vammaisten oikeuksien julistus sekä Kommunikoinnin perustuslaki. Tässä kappaleessa keskitytäänkin tarkastelemaan ihmisten oikeutta kommunikointiin juuri vammaisten näkökulmasta.

Yhdistyneet Kansakunnat (eng. United Nations) on vammaisten ihmisoikeuksien toteutumisen tukemiseksi antanut Vammaisten oikeuksien julistuksen (eng. Declaration on the Rights of Disabled Persons), jossa korostetaan, että vammaisia koskevat samat ihmisoikeudet kuin vammattomiakin. Julistuksen mukaan vammaisia tulee tukea kehittämään kykyjään ja mahdollisimman pitkälle edistää heidän osallisuuttaan tavalliseen elämään. He ovat myös oikeutettuja toimiin, joilla pyritään tukemaan heidän itsenäisyyttään niin paljon kuin mahdollista. (United Nations 1975.)

Suomen Perustuslain 6§:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, ja ketään ei saa vammaisuuden perusteella asettaa eri asemaan ilman hyväksyttävää perustetta. Samaisen lain 12 §:llä taataan jokaiselle sananvapaus, johon liittyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä. (L 11.6.1999/731.)

The National Joint Committee for the Communicative Needs of Persons with Severe Disabilities (1992, 2) on määritellyt kommunikaation seuraavasti:

Any act by which one person gives to or receives from another person information about that person's needs, desires, perceptions, knowledge, or affective states. Communication may be intentional or unintentional, may involve conventional or unconventional signals, may take linguistic or non-linguistic forms, and may occur through spoken or other modes.

Toimivassa vuorovaikutuksessa Launosen ja Roiskon mukaan (2001, 467) osapuolet käyttävät samaa kieltä, jolloin he voivat tuntea tulevansa ymmärretyksi ja olevansa tasa-arvoisia. Ihmisen, jolla on vaikeita kommunikoinnin ongelmia, on vaikea saada itseään kuulluksi. Tällaiset ihmiset jäävätkin usein sosiaalisen yhteisön ulkopuolelle, minkä seurauksena he vieraantuvat muista. Sjövallin (3.2.2006) mukaan ilman

mahdollisuuksia kommunikointiin on varsin vaikeaa esimerkiksi opiskella, työskennellä ja solmia ihmissuhteita. Kaikki nämä asiat luetaan kuuluviksi ihmisen perusoikeuksiin ja näin ollen niiden tulisi itsestään selvästi kuulua jokaiselle ihmiselle. Puhevammaisten kohdalla tämä ei kuitenkaan läheskään aina toteudu.

Autismilehdessä (2002) ilmestyneessä artikkelissa Kommunikoinnin perustuslaki (Communication Bill of Rights, ilmestynyt alunperin vuonna 1992) kerrotaan, että jokaisella ihmisellä on perusoikeus vaikuttaa olemassaolonsa ehtoihin kommunikoinnin avulla riippumatta hänen vammansa laajuudesta tai vaikeusasteesta. Puhevammaisellakin ihmisellä on siis oikeus mm. pyytää haluamiaan esineitä, toimintoja, tapahtumia ja ihmisiä, kieltäytyä asioista joita ei halua, ilmaista mieltymyksiään ja tunteitaan sekä valita tarjotuista vaihtoehdoista. Hänen tulisi myös saada kuntoutusta ja apua kommunikointitaitojen vahvistamiseksi, elää sellaisissa sosiaalisissa ympäristöissä, jotka tukevat hänen kommunikointiaan täysivaltaisena kommunikointikumppanina toisten ihmisten kanssa, sekä käyttää tarvitsemiaan puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin ja apuvälineteknologian palveluja ja välineitä.

3 VUOROVAIKUTUS JA KOMMUNIKAATIO

Tässä kappaleessa käsitellään lyhyesti projektin kannalta keskeisiä käsitteitä vuorovaikutus ja kommunikaatio.

Vapaa tietosanakirja Wikipedia määrittelee vuorovaikutuksen kahden tai useamman tapahtuman väliseksi vaikutussuhteeksi, jossa jokainen tapahtuma vaikuttaa toisiin. Kauppilan (2005) mukaan ihmisten välistä toimintaa erilaisissa ympäristöissä kutsutaan sosiaalisesti vuorovaikutukseksi. Ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta suurin osa on tiedostamatonta. (Vuorovaikutus 2006; Kauppila 2005, 19.)

Vuorovaikutuksen kokonaisuus rakentuu kolmesta osatekijästä. Ne ovat vuorovaikutuksen sisältö, muoto ja tarkoitus. Vuorovaikutuksen sisältö kertoo, mistä aiheesta kommunikoidaan. Vuorovaikutuksen muoto puolestaan tarkoittaa kommunikoinnin keinoja, eli kertoo miten kommunikointi tapahtuu. Muodolla voidaan tarkoittaa välinettä, jonka avulla viesti välitetään. Se voidaan tehdä esimerkiksi äännelemällä (nauru), motorisesti (viittominen) tai graafisesti (osoittamalla kuvaa). Toisaalta muoto voi tarkoittaa ilmaisutason eli sitä, kuinka edistyneellä tavalla viesti kyetään ilmaisemaan; ilmaisutasot vaihtelevat ääntelystä sanalliseen ilmaisuun. Vuorovaikutuksen tarkoitus kertoo, miksi kommunikoidaan. Vuorovaikutuksen tavoitteena voi olla kontaktin saaminen, toisen henkilön huomion suuntaaminen tiettyyn kohteeseen sekä kehotuksen viestittäminen. Vuorovaikutuksen tarkoitukseen liittyy myös vuorovaikutusrooli, eli rooli joka yksilöllä on vuorovaikutustilanteessa. Se voi olla toisen kommunikaatioon vastaaminen, vuorovaikutusaloitteen teko tai vuorovaikutuksen ylläpitäminen. (Granlund & Olsson 1995, 33.)

Viestintä on Wikipedian mukaan systeemien välistä tiedonvaihtoa, joka voi olla joko yksisuuntaista tai molempisuuntaista. Ihmisten välinen viestintä eli kommunikaatio on tietoista vuorovaikutusta. (Viestintä 2006.)

Kommunikoinnissaan ihmiset käyttävät monenlaisia, niin kielellisiä kuin ei-kielellisiäkin keinoja. Tavallisimpia kielellisen kommunikoinnin keinoja ovat puhe ja kirjoitus. Puheen lisäksi ihmiset käyttävät runsaasti muita keinoja. Ne ovat usein jopa merkitsevempiä kuin käytetty puhe. Tällaisia keinoja ovat esimerkiksi ilmeet, eleet, ääntely ja toiminta. (Launonen 2006.)

4 PUHETTA TUKEVA JA KORVAAVA KOMMUNIKAATIO

Usein ihmisten välinen kommunikointi ei onnistu puheen välityksellä. Jos puhe on hyvin puutteellista ja vaikeasti ymmärrettävää, tai sitä ei ole ollenkaan, kommunikoinnissa voidaan käyttää puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä. Tässä kappaleessa käsitellään lyhyesti käsitettä puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio eli AAC, sekä esitellään yleisimmät puhetta tukevan ja korvaavan kommunikaation käyttäjärühmät ja menetelmät. Kappaleessa on keskitytty tämän projektin kannalta keskeisimpiin menetelmiin joita projektin kohteena oleva henkilö käyttää. Niitä ovat tukiviittomat sekä ele- ja esinekommunikaatio. Erittäin satunnaisesti hän käyttää myös ainakin yhtä PCS-kuvaa.

Puhevammaisilla ihmisillä puheilmaisu on erilaisista syistä johtuen puutteellista tai puuttuu kokonaan, joko väliaikaisesti tai pysyvästi. Tällaisissa tapauksissa kommunikointiin käytetään puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä. Niistä käytetään myös lyhennettä AAC-menetelmät (eng. Augmentative and Alternative Communication). Pohjoisamerikkalainen puheen, kielen ja kuulon häiriöiden asiantuntijaliitto ASHA (eng. American Speech-Language-Hearing Association) määritteli AAC-menetelmät seuraavasti:

An area of clinical practice that attempts to compensate (either temporarily or permanently) for the impairment and disability patterns of individuals with severe expressive communication disorders (i.e., the severely speech-language and writing impaired).

ASHA painottaa, että AAC-menetelmien käytön on oltava luonnoltaan monimuotoista, eli on hyödynnettävä yksilön kaikkia kykyjä ja mahdollisuuksia kommunikointiin. Näitä ovat mm. vähäinenkin jäljellä oleva puhe tai ääntäminen, eleet, merkit ja avustettu kommunikaatio. (Beukelman & Mirenda 1998, 3.)

Puhetta tukevilla ja korvaavilla kommunikointimenetelmillä on eri yksilöiden kohdalla erilainen merkitys. Puhetta tukeva kommunikointi tarkoittaa nimensä mukaan menetelmiä, joita käytetään täydentämään tai tukemaan puhetta sen ollessa syystä tai toisesta riittämätöntä kommunikoinnin välineeksi. Puhetta korvaavat kommunikointimenetelmät puolestaan tarkoittavat menetelmiä, jotka korvaavat täysin tai lähes täysin puhutun kommunikoinnin. (Tetzchner & Martinsen 1999, 20.)

AAC-menetelmät jaetaan usein avusteisiin ja ei-avusteisiin menetelmiin. Jako perustuu tapaan, jolla kommunikoija tuottaa käyttämänsä merkit. Avusteista kommunikointia ovat kaikki sellaiset menetelmät, jossa kommunikoija käyttää jotain välinettä ilmaisussaan, esimerkiksi graafisia kuvia tai teknisiä apuvälineitä. Ei-avusteisessa kommunikoinnissa kommunikoija tuottaa ilmaukset itse, esimerkiksi viittomalla tai elehtimällä. (Tetzchner & Martinsen 1999, 21.)

4.1 Avusteiset kommunikointimenetelmät

Graafista kommunikaatiota ovat kuvat, jotka voivat olla piirroksia tai valokuvia, graafiset symbolit sekä kirjoitettu kieli. Yleisimmin käytettyjä graafisia merkkijärjestelmiä ovat bliss-symbolit, piktogrammit ja PCS-kuvat. (Tetzchner & Martinsen 1999, 26.)

PCS-symbolit ovat varsin yleisesti käytetty kuvajärjestelmä. Merkit ovat yksinkertaisia, mustavalkoisia tai värillisiä ääriiviipiirroksia, joiden ylä- tai alapuolelle on liitetty niiden merkitysvastine. (PCS-symbolit 2006.)

Esinekommunikaatiota on erilaisten esineiden käyttäminen kommunikaatiossa. Esineet voivat olla tavallisia esineitä tai erityisesti kommunikoinnin välineeksi suunniteltuja kosketeltavia merkkejä. Graafisen merkin tai kuvan osoittaminen luetaan kuuluvaksi avusteisiin kommunikointimenetelmiin, koska kuva tai merkki itsessään on kommunikatiivinen ilmaus. Kosketeltavien merkkien etu on se, että joidenkin ihmisten ymmärtäminen helpottuu kun he voivat sekä tuntea että nähdä merkin muodon. (Tetzchner & Martinsen 1999, 21, 38.)

Avusteista kommunikaatiota on myös kommunikointi erilaisten käyttäjän ilmaisua helpottavien apuvälinelaitteiden avulla. Ne voidaan jakaa perinteisiin ja tekniikka hyödyntäviin välineisiin. Perinteisiä apuvälineitä ovat esimerkiksi kommunikointitaulut ja -levyt, joihin on koottu esimerkiksi kuvia, graafisia merkkejä, kirjaimia, sanoja tai numeroita. Tällaisia apuvälineitä käytetään useimmiten osoittamalla suoraan haluttu kuva, sana tai kirjain. (Perinteiset kommunikoinnin apuvälineet 2006.)

Tekniikkaa hyödyntäviä apuvälineitä ovat esimerkiksi kommunikointilaitteet, joita puhekielessä kutsutaan usein kommunikaattoreiksi, puhekoneiksi tai puhelaitteiksi. Kommunikointilaitte tulostaa viestit puheena tai vaihtoehtoisesti merkkeinä näytölle tai paperille. Laitteeseen tallennetaan ennalta nauhoitettu viesti, jonka laite näppäimen tai viestiruudun valinnan seurauksena tulostaa. Laitteeseen tallennettavien viestien määrä voi vaihdella yhdestä tuhansiin laitteen ominaisuuksista riippuen. Näppäimien pinnalla voidaan käyttää esimerkiksi graafisia merkkejä, kirjaimia, sanoja tai lauseita riippuen käyttäjän yksilöllisistä tarpeista. (Kommunikointilaitteet 2006.)

Tekniikkaa hyödyntäviin apuvälineisiin lukeutuu myös tietokone, johon on liitetty kommunikointi- tai kirjoitusohjelma sekä mahdollisesti puhesynteesi. Kommunikointiohjelma voi perustua esimerkiksi graafisiin merkkeihin tai kirjoittamiseen. (Tietokone kommunikoinnissa 2006.)

4.2 Ei-avusteiset kommunikointimenetelmät

Ei-avusteiseen kommunikaatioon kuuluu elekkommunikaatio, viittomakommunikaatio ja esineen osoittaminen. Esineen osoittaminen kuuluu ei-avusteisiin kommunikointimenetelmiin, koska osoittaminen on kommunikatiivinen ilmaus. Tällaiset viestintätavat ovat keskeisiä vaikeasti puhe- ja liikuntavammaisten ihmisten kommunikoinnissa. (Tetzchner & Martinsen 1999 21-22.)

Elekkommunikaatiota ovat kaikki ihmisen luonnolliset eleet ja kehonviestit, kuten ääni, katse ja kosketus. Eleet ja ilmeet ovat vähintäänkin yhtä tärkeä osa kommunikointia, kuin sanat. Useimmille ihmisistä ne ovat osa kommunikoinnin kokonaisuutta. Joillekin niistä voi kuitenkin muodostua pääasiallinen kommunikointikeino. (Luonnolliset kommunikointikeinot 2006.)

Viittomat ovat varsin yleisesti käytetty puhetta tukevan ja korvaavan kommunikaation menetelmä. Viitottu puhe on puhetta viittomien yhteydessä siten, että viitottu puhe tukee huulitalukua. Puhuttu kieli käännetään sanatarkasti viittomiksi. Viittomakieltä ei lasketa kuuluvaksi AAC-menetelmiin, sillä se on oma itsenäinen kielensä. (Viitottu puhe; Viittomakieli 2006.)

Tukiviittomat ovat viittomakielen viittomia, joilla tuetaan puhetta tai puheen tapailua. Viittomat tuotetaan yhtäaikaaisesti puheen kanssa, mikä helpottaa viestin

ymmärtämistä. Yleensä viitotaan vain viestin merkityksen kannalta keskeiset sanat eli avainsanat. Viittomat ovat siis samat kuin viittomakielessä, viittomakielen kielioppisääntöjä ei kuitenkaan noudateta, vaan tukiviittomat tuotetaan samassa järjestyksessä kuin puhekielen vastaavat sanat. (Tukiviittomat 2006.)

4.3 AAC-menetelmien käyttäjät

Tetzchnerin ja Martinsenin mukaan AAC-menetelmiä käyttäville ihmisille on yhteistä, että heidän on vaikea kommunikoida muiden ihmisten kanssa, joko siksi että eivät ole alkaneet puhua tavallisessa iässä tai ovat menettäneet puhekykynsä varhaisen sairauden tai vaurion vuoksi. Yleisimpiä rajoittuneen tai puuttuvan puhekyvyn aiheuttajia ovat heidän mukaansa cp-vamma, kehitykselliset kielihäiriöt, kehitysvammaisuus ja autismi. Beukelman ja Mirenda mainitsevat lisäksi ms-taudin, aivovamman, aivohalvauksen ja selkäydinvamman tekijöiksi, jotka aiheuttavat puhekyvyn haittoja myöhemmällä iällä. (Tetzchner & Martinsen 1999, 80-96; Beukelman & Mirenda 1998, 4.)

Tetzchnerin ja Martinsen jakavat AAC-menetelmien käyttäjät kolmeen pääryhmään sen mukaan, missä määrin he tarvitsevat ilmaisukeinoa, puhetta tukevaa kieltä tai puhetta korvaavaa kieltä. Jako on tarkoituksenmukaista tehdä, koska näihin eri ryhmiin kuuluvat yksilöt eroavat toisistaan siinä, kuinka he kieltä ymmärtävät ja mitkä heidän edellytyksensä ovat oppia sitä ymmärtämään ja käyttämään tulevaisuudessa. Näistä ryhmistä he käyttävät nimityksiä ilmaisukieliryhmä, tukikieliryhmä ja korvaavan kielen ryhmä. (Tetzchnerin & Martinsen 1999, 80.)

Puhevammaiset, jotka ymmärtävät puhetta mutta eivät itse pysty sitä tuottamaan kuuluvat ilmaisukieliryhmään. He käyttävät puhetta tukevia tai korvaavia menetelmiä pysyvästi. (Tetzchnerin & Martinsen 1999, 80.)

Tukikieliryhmän Tetzchnerin ja Martinsen jakavat vielä kahteen ryhmään. Ensimmäiseen, kehitykselliseen ryhmään, kuuluvat puhevammaiset jotka käyttävät AAC-menetelmiä väliaikaisesti puheen opettelemisen tukena. Toiseen, tilanteiseen ryhmään kuuluvat ovat oppineet puhumaan mutta heidän on välillä vaikea saada itseään ymmärretyksi. Puhetta tukevien menetelmien tarkoituksena on siis tukea puhuttujen viestien tuottamista ja selkeyttää niitä. (Tetzchnerin & Martinsen 1999, 81-82.)

Korvaavan kielen ryhmään kuuluvat ihmiset, joille puhetta korvaavasta kommunikointimuodosta tulee ikään kuin äidinkieli. Muiden ihmisten tulee heidän kanssaan kommunikoidessaan käyttää tätä kieltä. Tähän ryhmään kuuluvat käyttävät puhetta yleensä hyvin vähän tai ei ollenkaan. (Tetzchnerin & Martinsen 1999, 82-83.)

5 PROJEKTIN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Toisten ihmisten kanssa kommunikointi on oleellinen osa ihmisyyttä. Suomen valtion lainsäädäntö takaa jokaiselle ihmiselle oikeuden ilmaista itseään, omia toiveitaan, mieltymyksiään ja halujaan. Tämä oikeus ei kuitenkaan usein toteudu puhevammaisten kohdalla, koska he eivät ilmaise itseään samalla tavalla kuin useimmat ihmisistä eli sanallisesti. Väline puhetta käyttävän ja puhevammaisen ihmisen väliseen viestien lähettämiseen, vastaanottamiseen ja ymmärtämiseen puuttuu.

Projektin tavoitteena oli edistää puhevammaisen henkilön kommunikaatiomahdollisuuksia sekä tätä kautta hänen autonomiaansa, omatoimisuuttaan, osallisuuttaan ja voimaantumistaan. Tarkoituksena oli luoda väline, jolla puhevammaisen ihminen saa itsensä ymmärretyksi, ja omat halunsa ja toiveensa ilmaistuksi. Kehitysvammaliiton Tikoteekki on julkaissut esitteen ”Passi yhteiseen kieleen”, jonka pohjalta tämän projektin puitteissa koottiin puhevammaiselle asiakkaalle kommunikaatiopassi. (Kehitysvammaliiton Tikoteekki 2005.)

Tämän projektin tavoitteena oli myös tuottaa kaikille puhevammaisten kanssa tekemisissä oleville ihmisille, niin omaisille kuin ammattilaisillekin, tietoa tasa-arvoisen vuorovaikutuksen oikeutuksen perusteista ja kommunikaation merkityksestä yksilölle. Projektin myötä haluttiin myös esitellä eräs työväline puhevammaisen ihmisen kommunikaatiomahdollisuuksien lisäämiseen. Tarkoituksena oli myös, että projektiraporttia ja projektin myötä saatuja kokemuksia voivat halutessaan hyödyntää kaikki puhevammaisten kanssa tekemisissä olevat ihmiset. Pyrkimyksenä on tätä kautta vahvistaa erityisesti vammaistyon ammattilaisten ammatillista osaamista. Tässä tarkoituksessa projektia tullaan lyhyesti esittelemään Valo - vammaistyon laatuohjelma –hankkeen järjestämällä koulutuspäivällä Jyväskylässä 10.10.2006.

6 PROJEKTIN TOTEUTUS

6.1 Projektisuunnitelmasta kommunikaatiopassiin

Tässä kappaleessa kuvataan opinnäytetyöprojektin toteutusta eli projektin taustaa, yhteistyökumppaneiden valintaa, projektin työn- ja vastuunjakoja sekä rahoitusta. Projektiraportti on kirjoitettu päiväkirjan pohjalta, jota opinnäytetyön tekijä piti koko projektin ajan. Projektin kohteena olevan henkilön edunvalvojaomaisen toivomuksesta raportissa ei käytetä henkilön oikeaa nimeä, vaan hän esiintyy raportissa nimellä Kaija.

Projekti lähti liikkeelle opinnäytetyön tekijän kiinnostuksesta kommunikaation tukemiseen ja siihen liittyvään kehittämistyöhön. Yhdessä ohjaavan opettajan kanssa aiheeksi ideoitiin puhevammaisen ihmisen kommunikointimahdollisuuksien laajentaminen kommunikaatiopassin avulla. Ajatus kommunikaatiopassista syntyi Kehitysvammaliiton julkaisemasta Passi yhteiseen kieleen –esitteestä.

Seuraava vaihe oli projektisuunnitelman kirjoittaminen (liite 1.), jonka pohjalta projektia lähdettiin toteuttamaan. Yhteistyökumppaniksi pyydettiin Jyväskylän kaupungin vammaispalveluiden asumisyksikkö Ahokotia. Yksikön asukkaista moni on puhevammaisen tai kommunikaatorajoitteinen, mistä johtuen kommunikoinnin toimimisen ja kehittämisen haaste on yksikössä ajankohtainen. Tällä perusteella arvelimme kiinnostusta opinnäytetyöprojektiin löytyvän. Ahokodin suostuttua mukaan projektiin oli valittava myös asiakas, jolle passi tehdään. Yhteistyökumppanin nimeämät ohjaajat ehdottivat keski-ikäistä kehitysvammaista naista, Kaijaa, joka opiskelee erityisammattikoulussa. Tämä asumisyksikön ulkopuolinen toiminta oli yksi peruste kyseisen asiakkaan valitsemiselle. Asumisyksikön ohjaajat osaavat melko hyvin kommunikoida Kaijan kanssa, mutta vieraammille ihmisille se on vaikeaa. Toinen syy Kaijan valitsemiselle oli se, että hän juttelee mielellään ja kertoilee asioistaan, mutta epäselvän puheen ja ”omien” sanojen vuoksi puhetta on vaikea ymmärtää. Näistä syistä Kaijan arveltiin hyötyvän kommunikaatiopassista, ja kommunikaatiomahdollisuuksien kehittämistä pidettiin hyvinkin tarpeellisena.

Asumisyksikön ohjaajan ehdotuksesta yhteistyökumppaniksi pyydettiin myös Kaijan opettajia Kuhankosken erityisammattikoulusta. Koska asumisyksikön henkilökunta ja opettajat ovat Kaijan kanssa päivittäin tekemisissä ja oletettavasti tuntevat parhaiten

hänen viestintäänsä ja kommunikointiaan, projektisuunnitelman mukaan tarkoitus oli, että päävastuu passin sisällön kokoamisesta lankeaa heille. Projektin loppuajan myös opinnäytetyön tekijä oli palkkatyönsä kautta tekemisissä Kaijan kanssa, ja osallistui materiaalin kokoamiseen.

Passin kokoaminen alkoi opinnäytetyön tekijän ja kahden asumisyksikön ohjaajan tapaamisella. Alussa tutustuttiin koko projektin lähtökohtana olleeseen Passi yhteiseen kieleen –julkaisuun, jonka pohjalta alettiin suunnitella passin ulkomuotoa.

Opinnäytetyön tekijä esitteli joitakin ehdotuksia, joista ohjaajat valitsivat mielestään kaikkein käytännöllisimmän. Tämän jälkeen ohjaajat nimesivät joitakin Kaijan viestinnässään käyttämiä sanoja ja viittomia paperille. Nämä ilmaukset toimivat mallina, jonka esimerkin mukaisesti sisältöä alettiin laajentaa. Ohjaajat esittelivät projektia muulle työyhteisölle, ja pyysivät kaikkia osallistumaan kommunikaatiopassin sisällön kokoamiseen.

Tämän jälkeen opinnäytetyön tekijä tapasi Kaijan opettajat samoissa merkeissä. Heille esiteltiin suunnitelma, joka ohjaajien kanssa oli tehty passin ulkomuodosta, sekä malliksi koottuja sanoja ja viittomia. Näiden perusteella opettajat kokosivat ilmauksia, joita Kaija käyttää usein kouluympäristössä.

Kaikkiaan passin materiaalin kokoaminen eli Kaijan ilmausten kartoittaminen kesti noin puoli vuotta. Sen materiaalin lisäksi, mitä Kaijan ohjaajat ja opettajat keräsivät, opinnäytetyön tekijä täydensi materiaalia. Ilmauksia kertyi vähitellen, tavallisissa seurustelutilanteissa Kaijan kanssa. Opinnäytetyön tekijä kirjasi ylös kaikki Kaijan viestinnässä esiintyvät, materiaalista puuttuvat ilmaukset. Muutamat ilmauksista puolestaan tulivat esille kysymällä, ”mikä tämä on? kuinka sinä sanot tämän esineen/asian nimen?”.

6.2 Projektin työnjako

Päävastuu projektin toteutuksesta oli opinnäytetyön tekijällä. Yhteistyökumppanit osallistuivat lähinnä passin sisällön kokoamiseen ja muotoiluun sekä kommunikaatiopassin suunnitteluun. He siis ideoivat, millainen passi olisi kaikkein käytännöllisin. Passin kokoamisesta ja raportin kirjoittamisesta vastasi opinnäytetyön tekijä.

6.3 Projektin rahoitus

Projektin kulut muodostuivat suurimmaksi osaksi kommunikaatiopassin materiaaleista. Ulkopuolista rahoitusta ei haettu kustannusten pienuudesta johtuen, vaan opinnäytetyön tekijä vastasi kuluista itse.

6.4 Projektin kohderyhmä

Projektin ensisijaisena kohderyhmänä oli Kaija lähipiiriin kuuluvine henkilöineen (omaiset, asuntolan henkilökunta ja opettajat), mutta laajemmassa mielessä kaikki kommunikaatorajotteiset ihmiset lähipiireineen, mukaan lukien heidän kanssaan työskentelevät vammaistyön ammattilaiset.

7 KOMMUNIKAATIOPASSIN KUVAUS

Tässä kappaleessa kuvataan Kaijan kommunikaatiota. Kappaleessa on myös esitelty, kuinka kerätystä materiaalista muokattiin kommunikaatiopassi, sekä millainen passin sisällöstä ja ulkomuodosta tuli.

7.1 Kommunikaatiopassi kommunikoinnin välineenä

Kehitysvammaliiton Tikoteekki on julkaissut esitteen kommunikaatiopassista. Sen mukaan passin tarkoitus on antaa henkilökohtaista tietoa puhevammaisen ihmisen vuorovaikutuksesta ja kommunikointitavoista. Passi on väline, joka helpottaa puhevammaisen ihmisen kommunikointia hänelle uusissa tilanteissa ja uusien ihmisten kanssa. Onnistuneet vuorovaikutustilanteet motivoivat ja rohkaisevat puhevammaista entistä aktiivisempaan kommunikointiin ja omien vuorovaikutustapojen käyttöön. Näin hänen kommunikointinsa myös kehittyy. (Kehitysvammaliiton Tikoteekki 2005, 9.)

Kommunikaatiopassista tulee käydä ilmi, kuinka kyseinen henkilö ilmaisee itseään, myöntää tai kieltää, mitä apuvälineitä ja tukitoimia hän tarvitsee voidakseen kommunikoida onnistuneesti sekä mitkä asiat häiritsevät kommunikointiin keskittymistä. Lisäksi passista olisi hyvä löytyä henkilön omat ja läheisten yhteystiedot. (Kehitysvammaliiton Tikoteekki 2005, 4.)

Toimiva kommunikaatiopassi on sekä rakenteeltaan että sisällöltään yksinkertainen ja selkeä. Nämä ominaisuudet auttavat kommunikointikumppania omaksumaan passin tiedot. (Kehitysvammaliiton Tikoteekki 2005, 4,6.)

Puhevammaisen henkilön omaiset ja muut läheiset suunnittelevat passin yhdessä hänen kanssaan. Puhevammaisen itsensä olisi hyvä saada mahdollisuuksien mukaan vaikuttaa passin sisältöön ja muotoon. (Kehitysvammaliiton Tikoteekki 2005, 6.)

7.2 Kaijan kommunikointi

Kaija juttelee ja viittoo mielellään omista asioistaan kertoillen. Epäselvän puheen vuoksi ymmärtäminen on kuitenkin vaikeaa, erityisesti ihmisille, jotka eivät häntä tunne tai ole usein hänen kanssaan tekemisissä. Kommunikaatiopassin kokoamisella

pyrittiinkin auttamaan kommunikoinnin toista osapuolta ymmärtämään, mitä Kaijalla on sanottavana. Suuri haaste Kaijan kommunikaatiopassin kokoamiselle oli, että Kaija ei käytä mitään olemassaolevaa kommunikaatiojärjestelmää. Hänen viestintänsä muodostuu pääasiassa ”omista” sanoista ja viittomista, tukiviittomista ja esinekommunikaatiosta. Kaijan käyttää satunnaisesti myös ainakin yhtä PCS-kuvaa.

7.3 Passin sisältö

Kommunikaatiopassin alkuun kirjoitettiin Kaijan nimi ja syntymäaika, sekä lyhyt ja selkeä esittely hänen kommunikointikeinoistaan ja hänen kanssaan kommunikoimisesta.

Kaijalla on omat nimet joillekin asumisyksikkönsä asukkaille, ohjaajille sekä siskolleen. Myös tietyistä esineistä ja asioista hän käyttää ”omia” nimityksiä ja sanoja. Nämä ovat usein sanan alkuja. Kaikki tällaiset Kaijan omat sanat, joita hän usein käyttää, kerättiin passiin ja tulkattiin. Henkilöiden nimien yhteyteen liitettiin valokuvat passin käytettävyyden lisäämiseksi.

Kaija käyttää joitakin tukiviittomia. Hänellä on myös tiettyjä omia viittomia asioille. Nämä viittomat valokuvattiin passia varten, ja kuvan yhteyteen kirjoitettiin sen merkitys.

Jotkin ilmaukset Kaija lausuu täysin selvästi ja ymmärrettävästi (hei hei). Vaikka ne eivät tarvitsekaan ”tulkkausta”, ne päätettiin ottaa mukaan passiin, koska passin on tarkoitus olla kattava esitys Kaijan kommunikoinnista. Ilmauksia ei kuitenkaan tulkattu, koska ne eivät sitä tarvitse.

Joidenkin sanojen ja viittomien yhteyteen liitettiin kuvaus tilanteista, joissa Kaija niitä yleensä käyttää, ja selvennys siitä mikä viesti varsinaisesti on.

Koska passista oli tarkoitus saada mahdollisimman selkeä ja helppokäyttöinen, Kaijan käyttämät ilmaisut päätettiin jakaa erilaisiin ryhmiin. Tämä osoittautui kuitenkin melko haastavaksi, sillä ilmaisut koostuivat pitkälti yksittäisistä sanoista ja lyhyistä lauseista, jotka eivät mitenkään luontevasti muodostaneet selkeää ryhmittelyä. Lopulta ryhmittely päädyttiin tekemään teemoittain, ja siitä muotoutui seuraavanlainen:

Perheeni
Ahokodin asukkaat
Ahokodin ohjaajat
Harrastukset ja muut mukavat asiat
Ruokailu
Esineet
Viikonpäivät
Aika
Numerot
Vapaa-aika
Keho
Muut
Pukeutuminen ja henkilökohtaisen hygienian hoito
Lauseet ja sanonnat
Kieltäminen

Kaijalla on tapana tehdä koulussa punontatöitä, joille hänellä on oma viittomansa. Tätä viittomaa ei kuitenkaan saatu kuvattua passiin, sillä Kaija ei suostunut sitä näyttämään. Kuvan otettiin asuntolassa ohjaajan toimesta, ja Kaija ei varmaan ymmärtänyt, mitä tekemistä kouluun liittyvällä viittomalla on asuntolassa ja vielä kesälomalla.

7.4 Passin ulkomuoto

Kaijan kommunikaatiopassille asetettiin seuraavat kriteerit: sen tulee olla tiivis ja yksinkertainen niin ulkomuodoltaan kuin sisällöltäänkin sekä helposti mukana pidettävä ja käyttöön otettava. Ohjaajien mukaan Kaijan sanavarasto on laajentunut paljon sen kahden vuoden aikana, jonka hän on asuntolassa asunut. Myös sanojen ääntäminen on jossain määrin selkiytynyt. Kaijan kommunikointi siis kehittyy jatkuvasti. Passia suunniteltaessa pidettiin tärkeänä, että sitä voi muokata tarpeen tullen.

Passia suunniteltaessa oli otettava huomioon erityisesti Kaijan yksilöllinen ilmaisu ja vuorovaikutustilanteet. Sähköisessä muodossa oleva passi on käytännöllinen sisällön kannalta. Passiin oli kuvattava Kaijat omat viittomat, ja videokuvalla viittomat on helppo esittää. Cd-romille tai muistitikulle tallennettua passia on myös helppo

muokata. Sähköisen passin ongelmaksi koettiin kuitenkin se, että niiden käyttö vaatii erityisiä laitteita, kuten tietokonetta tai videolaitetta. Niitä ei voi käyttää monessakaan paikassa asuntolan ulkopuolella, mikä olisi huomattavasti rajannut passin käyttömahdollisuuksia. Yksi peruste Kaijan valitsemiselle tämän projektin kohteeksi oli juuri hänen asuntolan ulkopuolinen toimintansa, joten mahdollisimman suurta käytännöllisyyttä ja laajaa käytettävyyttä painotettiin passin suunnittelussa.

Passin oli siis oltava helposti mukana kannettava ja muokattava. Tämän perusteella passista päädyttiin tekemään pieni kansio, jossa on muovitaskut. Kansion sivun koko on noin 10x15 ja sen kannet tummansiniset. Ulkomuodoltaan se muistuttaakin sitä mihin nimi viittaa, eli passia.

Valokuvia käytettiin paitsi selkiyttämään passin sisältöä, myös elävöittämään ulkomuotoa. Passista pyrittiin tekemään Kaijan näköinen käyttämällä välilehdillä hänen lempiväriään kirkkaan punaista. Kaija valitsi mieleisensä valokuvan passin kanteen. Kaija myös itse kirjoitti nimensä passin kanteen omalla persoonallisella tyylillään.

Passia ei tämän projektin aikana saatu ihan valmiiksi. Suurimmaksi esteeksi muodostui asuntolan ohjaajien kesälomat: kaikista ei saatu valokuvaa passia varten. Opinnäytetyön tekijä tulee kuitenkin jatkossakin olemaan Kaija kanssa tekemisissä palkkatyönsä puolesta, joten passin työstäminen jatkuu opinnäytetyöprojektin päätyttyäkin.

Passin jatkuva päivittäminen on tarpeellista myös siksi, että asuntolan ohjaajien havainnon mukaan Kaijan verbaalinen kommunikaatio kehittyy jatkuvasti. Kaijalla on tiettyjä ilmaisuja, joita hän käyttää päivittäin. Monia passin ilmaisuista hän käyttää kuitenkin melko harvoin ja vain tilanteissa, joissa ilmaisuun liittyvä asia on ajankohtainen ja läsnä. Esimerkiksi sanaa hammas (”aapa”) hän käytti tilanteessa, jossa oli katkaissut hampaan. Hän ei kuitenkaan juurikaan käytä sanaa esimerkiksi päivittäisten hammaspesujen yhteydessä. On siis mahdollista, että nyt koottu materiaali ei täysin kata hänen kommunikointiaan, vaan vastaavanlaisissa tilanteissa saattaa nousta esille ihan uusia ilmauksia.

8 KUINKA KOMMUNIKAATIOPASSIA KÄYTETÄÄN

Jotta kommunikaatiosta saadaan suurin mahdollinen hyöty irti, niiden ihmisten jotka ovat Kaijan kanssa päivittäin tekemisissä, on järjestelmällisesti ohjattava häntä passin käytössä. Kaija tuskin oppii itse aktiivisesti käyttämään passia, jollei häntä siinä tueta. Passin käytön opetteleminen voisi tapahtua vaikka siten, että aina Kaijan kanssa kommunikoidessa keskustelukumppani pyytää ottamaan passin tilanteeseen mukaan, vaikka sitä ei välttämättä tarvittaisi. Näin Kaijan huomaisi, että passi auttaa hänen viestiensä ymmärretyksi tulemista, ja oppisi itse ottamaan sen käyttöön aina huomattessaan, että keskustelukumppani ei ymmärrä häntä.

Tarkoitus on, että Kaija käyttää passia esimerkiksi tilanteissa, joissa hän tutustuu uusiin ihmisiin. Passin avulla he eivät tarvitsisi vuorovaikutustilanteessaan välittäjänä toimivaa kolmatta ihmistä, vaan kykenisivät keskenään muodostamaan aidon vuorovaikutustilanteen. Niiden lähipiirin ihmisten, jotka tietävät passin olemassaolosta, tulisi siis tällaisissa tilanteissa ohjata Kaijaa ja keskustelukumppania keskustelemaan passia apuna käyttäen niin, että kolmannen osapuolen ei tarvitsisi toimia Kaijan tulkkina. Myös tuttujen ihmisten kanssa Kaija voi käyttää passiaan, mikäli he kokevat tarvitsevänsä apua Kaijan kanssa kommunikoidessaan.

Kommunikaatiopassia olisi syytä myös pitää mukana aina Kaijan poistuessa asuntolasta. Kaija liikkuu asumisyksikön ulkopuolella taksilla ilman ohjaajaa, enimmäkseen kouluun ja takaisin mutta joskus myös muunlaisia matkoja. Jos näillä asuntolan ulkopuolisilla matkoilla tulee joskus ongelmia tai ennakoimattomia tilanteita, passi voi toimia tarpeellisenä apuvälineenä ja turvana.

9 PROJEKTIN TULOKSET

Merkittävin tämän projektin tulos on puhevammaiselle asiakkaalle tuotettu kommunikaatiopassi (liite 2.). Tuloksena voitaneen pitää myös projektiraporttia, josta opinnäytetyön tekijä toivoo olevan hyötyä puhevammaisten henkilöiden kanssa työskenteleville ja heidän läheisilleen.

Koska passi tuotettiin osittain käsityönä, sen liittäminen tähän raporttiin aiheutti hiukan päänvaivaa. Lisämutkia matkaan toi edunvalvojoamaisen pyyntö olla käyttämättä Kaijan omaa nimeä raportissa. Liite oli siis koottava niin, ettei Kaijaa voi siitä tunnistaa, joten valokopiot eivät tulleet kysymykseen.

Passissa käytettiin paljon Kaijan valokuvia, joissa hän viittoo. Valokuvia ei tunnistettavuuden vuoksi saanut näkyä liitteessä, mutta toisaalta liite oli pyrittävä kokoamaan niin, että siitä saa mahdollisimman tarkan kuvan lopullisesta tuotoksesta. Lopulta valokuvien tilalle päätettiin laittaa piirretyt kuvat viittomista.

Kenenkään asuntolan asukkaan nimeä, samoin kuin Kaijan sisaren nimeä, ei mainita liitteessä. Myös värit jäävät liitteestä puuttumaan. Tätä seikkaa on pyritty korvaamaan kuvailemalla väritystä sanallisesti passin ulkomuotoa käsittelevässä kappaleessa.

Yhdelle liitesivulle on aseteltu neljä passin sivua. Liiteversiossa sivut on numeroitu, jotta lukija tietäisi, mikä on oikea sivujärjestys. Varsinaisessa passissa ei sivunumeroita ole.

10 VAIHTOEHTONA PUHETERAPIA TAI TULKKIPALVELU

Suomen lainsäädännössä vammaisten mahdollisuus toimia yhteiskunnan yhdenvertaisena jäsenenä on pyritty takaamaan säätämällä vammaisille oikeus erilaisiin palveluihin, joilla vamman aiheuttamaa eriarvoisuutta pyritään vähentämään tai poistamaan. Tällaisia ovat muun muassa puheterapia ja tulkkipalvelu. Projektin aikana heräsi kysymys, josko Kaija voisi hyötyä näistä palveluista ja olisiko hänellä niihin oikeus?

10.1 Puheterapia

Suomessa puhevammaisten, kuten muidenkin vammaisten, oikeus kuntoutukseen on turvattu lainsäädännöllä. Asetus lääkinnällisestä kuntoutuksesta määrää, että kunnan tai kuntainliiton on huolehdittava siitä, että lääkinnällisen kuntoutuksen palvelut järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaisiksi, kuin alueella esiintyvä tarve edellyttää. Asetus määrittelee lääkinnällisen kuntoutuksen, johon myös puheterapia kuuluu, tavoitteeksi kuntoutujan fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn parantamisen ja ylläpitämisen. Pyrkimys on myös edistää ja tukea kuntoutujan elämäntilanteen hallintaa ja itsenäistä suoriutumista päivittäisistä toiminnoista. (A 28.6.1991/1015.)

Kaijan puhevamma vaikeuttaa selvästi hänen jokapäiväistä elämäänsä ja rajoittaa erityisesti hänen sosiaalista toimintakykyään sekä itsenäisyyttään. Hän ei aina kykene ilmaisemaan omia toiveitaan, koska ympärillä olevat ihmiset eivät ymmärrä hänen puhettaan. Normaaliin vuorovaikutukseen liittyy myös keskustelu, jolla ei välttämättä ole muuta tarkoitusta kuin keskustelukumppaneiden halu päästä vuorovaikutukseen toisen ihmisen kanssa. Tällainen ”rupattelukin” on Kaijan kanssa välillä ongelmallista puhevamman vuoksi.

Kaijalla on olemassa jonkinasteinen verbaalinen kommunikaatio, ja hän saattaisi hyötyä suurestikin puheterapiasta. Järjestelmällinen puheen kuntouttaminen poistaisi onnistuessaan kommunikaation apuvälineen, tässä tapauksessa kommunikaatiopassin, tarpeen kokonaan tai lähes kokonaan ja mahdollistaisi Kaijalle tasavertaisen, toimivan kommunikaation.

10.2 Tulkkipalvelu

Suomen perustuslain 17 §:n mukaan vammaisuus on peruste tulkitsemis- ja käännösavun saamiseen. Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista on säädetty ehkäisemään ja poistamaan vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä, ja sen nimissä velvoittaa kunnat järjestämään vammaisille tätä tavoitetta tukevia palveluja. Niihin kuuluu myös tulkkipalvelu. (L 11.6.1999/731.)

Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista määrittelee tulkkipalveluihin kuuluvaksi viittomakielellä tai muilla kommunikaatiota selventävillä menetelmillä tapahtuvan tulkkauksen. Oikeus tulkkipalveluun on kuulovammaisilla, kuulonäkövammaisilla sekä puhevammaisilla henkilöillä. Tulkkipalvelun tarpeen voi aiheuttaa työssä käyminen, opiskelu, asioiminen, yhteiskunnallinen osallistuminen, virkistys tai muu vastaava syy. Asetuksen mukaan palvelut ja tukitoimet tulee järjestää siten, että ne tukevat henkilön omatoimista suoriutumista. (A 18.9.1987/759.)

Puhevammaisen lähipiiri ei välttämättä tiedosta hänen tulkkipalvelun tarvettaan, jos hänen kommunikointiaan ymmärretään lähiyhteisössä. Yhteisön ulkopuolella hänen asiansa hoidetaan puolesta puhumalla, eikä tiedosteta hänen oikeuttaan solmia uusia kontakteja ja kommunikoida aktiivisesti omalla tavallaan. (Pulli 1995, 11.)

Kaijalla on siis olemassa kommunikaatio, jota voidaan tulkata. Eniten Kaija voisi hyötyä tulkkipalvelusta erilaisissa virkistystoiminnoissa asuntolan ulkopuolella. Hän ei itse hoida esimerkiksi raha-asioitaan, mutta tekee silloin tällöin virkistäytymismatkoja yhdessä sisarensa kanssa. Näillä matkoilla sisar toimii yleensä ”tulkkina”. Tulkkipalvelun käyttö kuitenkin edistäisi Kaijan riippumattomuutta lähipiiristään mahdollistamalla itsenäisen, tulkin avulla tapahtuvan kommunikoinnin.

11 POHDINTA

Tämän projektin tärkein tavoite oli siis tuottaa puhevammaiselle ihmiselle hänen kommunikointiaan ja sitä kautta itsenäisyyttään lisäävä kommunikaatiopassi. Passista tuli loppujen lopuksi yllättävän laaja, Kaijalla on olemassa paljon enemmän kommunikatiivisia ilmauksia kuin opinnäytetyön tekijä tiedosti. Kaijan kommunikoinnin todellinen laajuus tuli ilmi juuri tämän projektin aikana, koska siihen kiinnitettiin erityisen paljon huomiota. Osaltaan vaikutti luultavasti myös se, että Kaijalla ei ennestään ole käytössä mitään kommunikoinnin apuvälinettä eikä hän myöskään käytä mitään vakiintunutta järjestelmää. Näin ollen hänen kommunikointiaan ei aikaisemmin ole mitenkään kartoitettu. Opinnäytetyön tekijä arvelee, että näin voi olla monien muidenkin puhevammaisten kohdalla. Johtopäätös on, että moni puhevammaisen hyötyisi vastaavanlaisen kommunikaatiopassin kokoamisesta. Vaikka passilla olisi arkielämässä vain vähän käyttöä, se auttaa lähipiiriä hahmottamaan henkilön kommunikaation laajuutta ja sitä, kuinka monenlaisia asioita hän oikeastaan kykeneekään viestittämään. Näin välttyttäisiin turhalta puolesta puhumiselta, ja annettaisiin puhevammaiselle mahdollisuus aitoon itsenäiseen kommunikointiin.

Projektin tavoitteena oli myös tuottaa kommunikaatiopassiin ja kommunikaatioon liittyvää tietoa kaikille asiasta kiinnostuneille. Tiedonvälitys tapahtuu tämän projektiraportin avulla. Raportissa on selostettu kommunikaatiopassin ideointi ja kokoaminen, ja se toimii mallina ja esimerkkinä kaikille jotka ovat kiinnostuneita kokoamaan itselleen tai lähipiirissään oleville puhevammaisille oman kommunikaatiopassin.

Projektin projektisuunnitelma toteutui pääpiirteissään. Suurimmat poikkeamat liittyivät projektiryhmän yhteydenpitoon ja projektin työnjakoon. Projektisuunnitelmaan kirjattiin tiivis yhteydenpito ja yhteistyö koko projektin ajan. Todellisuudessa opinnäytetyön tekijä toteutti projektin pääasiassa itsenäisesti. Kun yhteistyötä Ahokodin kanssa aloiteltiin, tarkoitus oli, että työyhteisö kokoaa materiaalin eli kommunikaatiopassiin tulevat Kaijan kommunikatiiviset ilmaukset. Suuren osan materiaalista keräsi kuitenkin opinnäytetyön tekijä itse. Vaikutti siltä, että työyhteisössä ei oikein sana kiertänyt tähän projektiin liittyen. Materiaalin

kokoaminenkin taisi jäädä pääasiassa niiden työntekijöiden vastuulle, jotka toimivat opinnäytetyön ohjaajina.

Projektin alkuvaiheessa opinnäytetyön tekijä pohti mahdollisuutta kirjoittaa raporttiin osio, johon olisi koottu jonkinlaiset yleiset ohjeet kommunikaatiopassin kokoamiselle. Ajatus oli, että ohjeita voisivat hyödyntää kaikki kommunikaatiopassin kokoamisesta kiinnostuneet. Opinnäytetyön tekijä luopui ajatuksesta tultuaan siihen tulokseen, että tällainen osio ei olisi tuonut juuri mitään olennaista lisää tähän raporttiin. Kyseessä on projektiraportti tietystä tapauksesta, ja se toimii asiasta kiinnostuneille esimerkkinä. Tekijä koki myös, että yleispätevien ohjeiden laatiminen olisi ollut hankalaa, koska jokaisen puhevammaisen kommunikointi on yksilöllistä, ja näin ollen yksilöllistä on myös kommunikaatiopassin tuottaminen. Ohjeet olisivat jääneet kovin epämääräiselle ja yleiselle tasolle, jolloin niissä olisi lähinnä toistettu samoja asioita kuin Kehitysvammaliiton Tikoteekin Passi yhteiseen kieleen –julkaisussa.

Opinnäytetyön tekijän oma kokemus oli, että kommunikaatiopassin kokoamisessa onnistuttiin hyvin. Kysymykseksi toistaiseksi jää, kuinka aktiivisesti Kaija oppii uutta passiaan käyttämään. Tämä vaatisi työyhteisöltä vähän panostusta. Päättellen heikohkosta sitoutumisesta projektin materiaalinkeruvaiheeseen, on olemassa mahdollisuus, että henkilökunta ei ajan tai kiinnostuksen puutteen vuoksi lähde toteuttamaan passin järjestelmällistä käyttöä.

Varsinaisen projektiraportin kirjoittaminen jäi ajan puutteen vuoksi opinnäytetyön tekijän mielestä hiukan liian vähälle huomiolle. Teoriaosio jäi vähän ohueksi, toisaalta projektimuotoisessa opinnäytetyössä teorian osuus ei välttämättä ole kovin merkittävä. Kappaletta, jossa käsitellään Kaijan mahdollisuuksia ja tarvetta puheterapiaan ja tulkkipalveluihin, olisi voinut vielä laajentaa. Siinä olisi voinut käsitellä esimerkiksi näiden palveluiden hakemista ja tuottamista Jyväskylän seudulla. Toisaalta tässä raportissa painottuu projektin kannalta olennainen eli projektin toteuttaminen ja kommunikaatiopassin tuottaminen.

Jatkotutkimusaihe voisi olla tutkia, kuinka kommunikaatiopassi toimii, kuinka paljon ja millaisissa tilanteissa Kaija sitä käyttää sekä erityisesti onko passista ollut hyötyä hänen itsenäisen kommunikointinsa ja toimintansa kannalta.

LÄHTEET

Asetus lääkinnällisestä kuntoutuksesta. A 28.6.1991/1015.

Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista. A 18.9.1987/759.

Beukelman, D. & Mirenda, P. 1998. Augmentative and Alternative Communication. Management of Severe Communication Disorders in Children and Adults. 2. painos.

Granlund & Olsson.1995. Enemmän vuorovaikutusta. Kurssiaineisto-kurssinvetäjän opas. Kehitysvammaliitto ry. Hakapaino Oy, Helsinki.

Kallanranta, T., Rissanen, P. & Vilkkumaa, I. (toim.). Kuntoutus. Duodecim, Helsinki.

Kauppila, R. 2005. Vuorovaikutus ja sosiaaliset taidot. Otavan kirjapaino Oy, Keuruu

Kehitysvammaliiton Tikoteekki. 2005. Passi yhteiseen kieleen. Kirjapaino Kell.

Kommunikoinnin perustuslaki. 2002.

Kommunikointilaitteet. Saatavilla www-muodossa <URL:
www.papunet.net/yleis/tietoa/apuvalineet/?id=15> (Luettu 8.8.2006)

Launonen, K. & Roisko, E. 2001. Kommunikaatio. Teoksessa: Kallanranta, T., Rissanen, P. & Vilkkumaa, I. (toim.). Kuntoutus, 467-477. Duodecim, Helsinki.

Launonen, K. Kommunikointi. Saatavilla www-muodossa <URL:
www.papunet.net/yleis/tietoa/oikeus_kommunikointiin/?id=367> (Luettu 8.8.2005)

Luonnolliset kommunikointikeinot. Saatavilla www-muodossa <URL:
www.papunet.net/yleis/tietoa/keinot/?id=43> (Luettu 8.8.2006)

The National Joint Committee for the Communication Needs of Persons with Severe Disabilities.1992. Guidelines for meeting the communication needs of persons with severe disabilities.

PCS-symbolit. Saatavilla www-muodossa <URL:
www.papunet.net/yleis/tietoa/keinot/?id=56> (Luettu 8.8.2006)

Perinteiset kommunikoinnin apuvälineet. Saatavilla www-muodossa <URL:
www.papunet.net/yleis/tietoa/apuvalineet/?id=33> (Luettu 8.8.2006)

Pulli, T. 1995. Tulppa suusta. Puhevammaisen tulkkipalvelun järjestäminen kunnissa. Kuvaus kehittämistyöstä ja AAC-menetelmien käytöstä. Kehitysvammaliitto ry. Hakapaino, Helsinki.

Sjövall, G. Kommunikointi ja ihmisoikeudet. Saatavilla www-muodossa <URL:
www.papunet.net/yleis/tietoa/oikeus_kommunikointiin/?id=490> (Luettu 3.2.2005)

Suomen perustuslaki. L 11.6.1999/731

Tetzchner, S. & Martinsen, H. 1999. Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. Helsinki: Hakapaino Oy.

Tietokone kommunikoinnissa. Saatavilla www-muodossa <URL:
www.papunet.net/yleis/tietoa/apuvalineet/?id=16 (Luettu 8.8.2006)

Tukiviittomat. Saatavilla www-muodossa <URL:
www.papunet.net/yleis/tietoa/keinot/?id=46 (Luettu 8.8.2006)

United Nations. eng. Declaration on the Rights of Disabled Persons. 1975. Saatavilla
www-muodossa <URL: www.unhchr.ch/html/menu3/b/72.htm> (Luettu 22.6.2006)

Viestintä. Saatavilla www-muodossa <URL:
<http://fi.wikipedia.org/wiki/Viestint%C3%A4> (Luettu 7.8.2006)

Viitottu puhe. Saatavilla www-muodossa <URL:
www.papunet.net/yleis/tietoa/keinot/?id=45> (Luettu 8.8.2006)

Viittomakieli. Saatavilla www-muodossa <URL:
www.papunet.net/yleis/tietoa/keinot/?id=44> (Luettu 8.8.2006)

Vuorovaikutus. Saatavilla www-muodossa <URL:
<http://fi.wikipedia.org/wiki/Vuorovaikutus> (Luettu 7.8.2006)

LIITTEET

Liite 1. Projektisuunnitelma

1. Määrittelyt

1.1 Johdanto ja tausta

Mahdollisuus ilmaista ja vastaanottaa viestejä on olennainen osa ihmisyyttä ja jokaisen ihmisen perusoikeus. Puheilmaisuus tai puheen ymmärtäminen voivat kuitenkin olla eri syistä puutteellisia tai puuttua kokonaan. Tällaiset henkilöt voivat kommunikoida käyttämällä puhetta tukevia ja korvaavia keinoja eli AAC-menetelmiä. Vuorovaikutuksen onnistumiseksi muiden ihmisten on osattava tulkita heidän viestejään ja lähettää omat viestinsä siten, että kyseinen henkilö ne ymmärtää.

Tähän teemaan liittyen on Kehitysvammaliiton Tikoteekki julkaissut oppaan nimeltä Passi yhteiseen kieleen. Oppaassa kerrotaan kuinka puhevammaiselle ihmiselle suunnitellaan ja toteutetaan yksilöllinen kommunikaatiopassi sekä kuinka sitä käytetään. Kommunikaatiopassin avulla välitetään henkilökohtaista tietoa puhevammaisen ihmisen vuorovaikutuksesta ja kommunikaatitavoista.

Tämän projektin, joka on samalla projektin tekijän opinnäytetyö, tarkoituksena on koota teoreettisen tutkimusosion ja Tikoteekin oppaan perusteella kommunikaatiopassi jollekin puhevammaiselle asiakkaalle. Yhteistyökumppaniksi toivotaan saatavan joku taho työelämästä.

1.2 Projektin tavoitteet

Projektin tavoitteena on yksilöllisen kommunikaatiopassin toteuttamisen avulla lisätä kommunikaatorajoitteisen ihmisen kommunikaatiomahdollisuuksia ja sitä kautta lisätä hänen itsenäisyyttään ja omatoimisuuttaan.

1.3 Rajaus

Projekti on rajattu yhteen tiettyyn toimipisteeseen yhdelle tietylle asiakkaalle.

2. Organisaatio

2.1 Projektiryhmä

Projektiryhmään kuuluvat opinnäytetyön tekijä ja ohjaava opettaja, sekä mahdollisesti yhteistyökumppanin edustaja.

2.2 Yhteyshenkilö

Projektin yhteyshenkilönä toimii sen toteuttaja Anne Korpi (anne.korpi.sso@jypoly.fi).

3. Toteutussuunnitelma

3.1 Ositus ja toteutusvaiheet

Projekti on jaettu kolmeen osaan jotka ovat teoreettisen tutkimusosion kirjoittaminen, kommunikaatiopassin tuottaminen sekä loppuraportin kirjoittaminen.

3.2 Aikataulu

Projekti käynnistyy opinnäytetyön yhteistyökumppanin etsimisellä. Kommunikaatiopassin kokoaminen tapahtuu talvella 2005-2006. Teoriaosio ja loppuraportti kirjoitetaan kesällä 2006. Opinnäytetyö esitellään ja palautetaan syksyllä 2006.

3.3 Tehtäväluettelo

1. Opinnäytetyön suunnitelman ja aikataulun tekeminen
2. Opinnäytetyön yhteistyösopimuksen ja lupa-anomuksen lähettäminen
4. Passin suunnittelu, toteutus ja käyttöönotto
5. Teoriaosion kirjoittaminen
6. Loppuraportin kirjoittaminen
7. Opinnäytetyön esittäminen
8. Opinnäytetyön palauttaminen

3.4 Resurssisuunnitelma

Projektin laajuus on 15 opintopistettä, joten siihen käytettävä aika on noin 400 tuntia. Taloudelliset resurssit esitellään kohdassa 4 (budjetti).

3.5 Riskien kartoitus

Rahoituksen puutteesta johtuva taloudellisten resurssien niukkuus.
Toteutettavan passin käyttökelvottomuus.
Ajanpuute.

4. Budjetti

4.1 Projektibudjetti

Projektille ei haeta rahoitusta, vaan opinnäytetyön tekijä vastaa kustannuksista itse.

Budjettiarvio:

- 10 euroa kommunikaatiopassin materiaaleihin
- 20 euroa valmiin opinnäytetyön kansitukseen

4.2 Kustannusseuranta

Opinnäytetyön tekijä vastaa kustannusseurannasta itse.

5. Ohjaussuunnitelma

5.1 Kokoussuunnitelma

Ensimmäinen kokous projektin tiimoilta pidettiin 11.5.2005 opinnäytetyön tekijän ja ohjaavan opettajan kesken. Tuolloin aloitettiin projektin suunnittelu.

Projektiryhmä pitää yhteyttä koko projektin toteuttamisen ajan. Kokouspäivämääriä ei ole sovittu, mutta opinnäytetyön tekijä tapaa ohjaavaa opettajaa ja mahdollista yhteistyökumppania noin kerran kuukaudessa.

5.2 Valvonta ja raportointi

Ohjaava opettaja seuraa koko ajan projektin edistymistä. Projektista kirjoitetaan sen päätyttyä opinnäytetyöraportti Jyväskylän ammattikorkeakoulun kirjastoon.

5.3 Koulutussuunnitelma

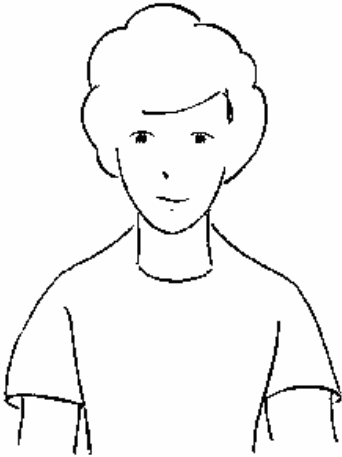
Projektiin ei kuulu koulutusta.

5.4 Laaduntarkkailu

Ohjaava opettaja, opinnäytetyön opponoiija ja sekä mahdollinen yhteistyökumppani seuraavat passin suunnittelua ja toteuttamista sekä antavat siitä palautetta.

Liite 2. Kommunikaatiopassi

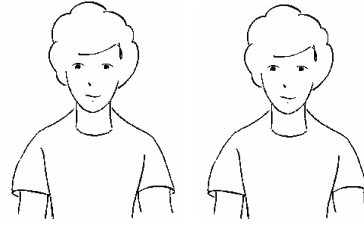
XXX:N

KOMMUNIKAATIOPASSI

(kansi)

PERHEENI

"XXX"
= oma nimi

"XXX"
= siskon nimi

(sivu 2)

Olen XXX XXX, syntynyt
XX.XX.XXXX.

Ymmärrän puhettasi, jos muotoilet
sanomasi selkeäksi ja
yksinkertaiseksi.

Itse ilmaisen viestini sinulle sanoin
ja viittomin, sekä osoittamalla
asioita ja esineitä, johon sanomani
liittyy.

Mikäli et ymmärrä kaikkia sanojani
ja viittomiani, voit käyttää tätä
kommunikaatiopassia apuna.

Kun kommunikoit kanssani,
käyttäydy rauhallisesti. Jos olet
kovaääninen tai levoton, saatan
pelätä sinua. Silloin keskustelumme
ei onnistu.

Ongelmatilanteissa ota yhteys
Ahokotiin, puh. (014) 625 563.

(sivu 1)

AHOKODIN ASUKKAAT

"XXX"

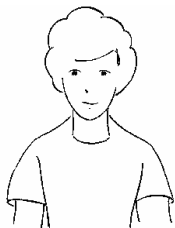
"XXX" = XXX

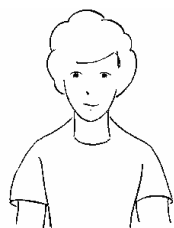
"XXX"
= XXX

(sivu 3)

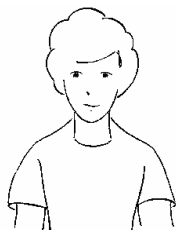
AHOKODIN OHJAAJAT

"ANNA"
= Anja-ohjaaja

"KEIJA"
= Teija-ohjaaja

"LIIS"
= Liisa-ohjaaja

"MARR"
= Mari-ohjaaja

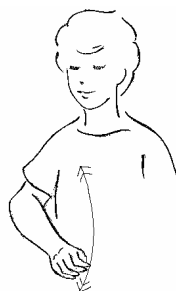
(sivu 4)

HARRASTUKSET JA MUUT MUKAVAT ASIAT

Katson mielelläni jalkapalloa ja jääkiekkoa televisiosta.

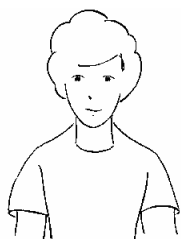
"KEEKKO" = jääkiekko

"PAPLO" = jalkapallo

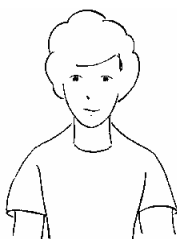

=soittaa haitaria

(sivu 6)

"UHTA"
= Jutta-ohjaaja

"ÄITI"
=Tanja-ohjaaja

Joskus viiton näin, kun tarkoitan Jutta-ohjaajaa:

(sivu 5)

= vaihtaa huonekalujen järjestystä omassa huoneessa

= siivota

"POH POI" = roskat pois

"MEME"= nimi

Kun sanon näin ja ojennan sinulle vihkoa, haluan sinun kirkoittavan nimesi vihkoon.

"OI XXX" = Onneksi olkoon XXX!

Kun sanon näin, haluan sinun onnittelevan minua.

(sivu 7)

RUOKAILU

"AHKA, AHKALA" = kotikalja

"KAKA" = kakku

"KEE" = tee

"PYL" = pulla

= leipoa

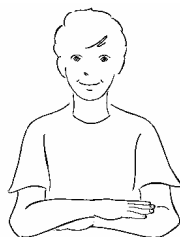
ESINEET

"KUA" = televisio

"PAP" = lamppu

"KUKA" = kukka, kukat

(sivu 8)

VAPAA-AIKA

"LOMA" + tämä viittoma
= loma

"LOPPU" + tämä viittoma
= viikonloppu

(sivu 10)

VIIKONPÄIVÄT

"TIS" = tiistai

"TOR" = torstai

"PER" = perjantai

AIKA

"KOOTA" = kohta

"UOM" = huomenna

NUMEROT

"YS" = yksi

"KAS" = kaksi

"KOL" = kolme

(sivu 9)

KEHO

"AAPA" = hammas

"NENI" = nenä

"PARR" = parta

"PÄÄ"

"ÄÄ" = ääni

MUUT

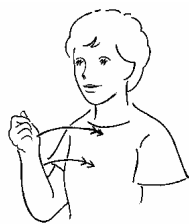
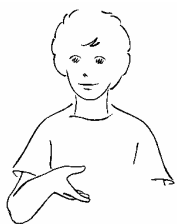
"KAASA" = (jonkun) kanssa

= nukkua

(sivu 11)

PUKEUTUMINEN JA HENKILÖ- KOHTAISEN HYGIENIAN HOITO

"TITS" + tämä viittoma
=rintaliivit

=saunoa,
käydä pesulla

= vessa

"VERRTA"
+ tämä viittoma
= kuukautiset

(sivu 12)

KIELTÄMINEN

"AAANTHA." = Antaa olla.

"EI ASH." = Ei Asta / en jaksa.

"EE KÄÄ!" = Ei käy!

"EI OO." = Ei ole.

"EE TII." = En tiedä.

"EI UOM." = En huomannut.

"EI YVÄ." = Ei hyvä!

"ÄÄ IIHTI." = Älä viitsi.

(sivu 14)

LAUSEET JA SANONNAT

"EI O NÄÄ." = Ei olla nähty.

"HEI HEI!"

"HIIJAA = Hiljaa!"

"HUULU!" = Hullu!

"MENTA!" = Huomenta!

"MITÄ KUUH?" = Mitä kuuluu?

"O LEHMÄ!" = Voi lehmä!

"PAAKO!" = Pakko!

"RAU!" = Ota rauhallisesti!

"TÄÄ?" = Mitä?

"YVÄ!" = Hyvä!

(sivu 13)